

תנועת 'האנוסים המוסלמים' איך הגיעה תמונת הצדיק המל

מגוון: סניג

אנא מן אל

רבי יעקב אבוחצירא זיע"א לקיר המזרח של מסגד בעזה?

תאמינו או לא: בלב שטחי הרשות הפלשתינית, בתוך הכפר קוואזבה, יושבים בני החמולה השולטת בכפר וטוענים בלהט כי שם משפחתם הוא עיוות של כוזיבא ושהם בני משפחתו של בר כוכבא ■ בני חמולת מחלאת אל מיה טוענים גם הם שהם צאצאי היהודים, אך לא יודעים דבר על היהדות ■ בדרום הר חברון ובכפרים נוספים, חלקם עויינים, פזורות חמולות שונות שטוענות כי מנהגים שראו בבית, בתי כנסת סודיים, מנהגי הפרשת חלה ואפילו הנחת תפילין מעידות על השתייכותם לעם הנבחר ■ צוות 'משפחה' יצא למסע התחקות אחר השורשים היהודיים של מי שרואים עצמם כ'אנוסים מוסלמים' ■ ערבים זה לזה

אולי כדאי לוותר על הביקור הזה? שאלתי את צבי מסיני אחרי שעברנו את השלטים המזהירים אותנו מפני כניסה לשטחים שבשליטת הרשות הפלשתינית. המראה היה מדהים, נופי מדבר יהודה נשקפו אלינו מכל עבר, אבל את מי עניין בכלל הנוף כשהוא נמצא בלב שטחי הרשות הפלשתינית? אבל צבי מסיני, האיש שלקח אותנו אל ה'טיול' המפעים הזה, כאילו לא שמע. נהירן לו שבילי כפר קוואזבה כשבילי רחובות עיר מגוריו. בעבורו, השלט המזהיר מפני הכניסה לרשות הפלשתינית הוא המלצה בלבד. "תיכף נמצא אותם", הבטיח.

"הנה תראה, האיש הזה נתן לנו פיתות בפעם הקודמת", הוא נופף בידו לשלום לאחד מהם. "הם מכירים אותנו", ניסה צבי להרגיע אותנו, אבל הוא לא הצליח. מרחוק נראתה קרבה אלינו חבורה של צעירים. זה הסוף, חלפה לרגע מחשבה במוחי, הם באים לחטוף אותנו או ליידות בנו אבנים. במקרה הטוב הם ימסרו אותנו לצה"ל, ואנחנו ניאלץ לעבור חקירה ולספר איך הגענו לכאן.

אילו רק ידעתי שהכפר הזה מתוכנן בסיוור. אבל לא, הצעירים קרבו אלינו ופניהם אמרו שלום. "סאלם עליכום", קראו והושיטו ידיהם לברכה, וצבי סיפר להם בערבית שאני אכבר חכם (חכם גדול) מן אל חאכום (מבית הדין). החליפה והכובע החרדיים היו תחפושות מתאימה. לא נאמרה אף מילה אחת על העובדה שאני עיתונאי. לצעירים היה כל הזמן שבעולם. "בוא בוא", הם הזמינו אותי ללכת איתם בחוצות הכפר, "אנא מן אל יאהוד - גם אנחנו מהיהודים, אנחנו אחים שלכם", אמרו לי. "אנחנו צאצאים של בר כוכבא", הוסיפו בגאווה גלויה.

עד מהרה הם ממש רבו על הזכות לדבר אתי, לספר שהם יהודים ועד כמה היו שמחים לחזור להיות יהודים. לא ייאמן, חשבתי לעצמי, אני נמצא בלב שטחי הרשות הפלשתינית, אפילו חיילי צה"ל אינם נכנסים לכאן, מעל ראשי מונף דגל אש"ף, שלטי אזהרה של הצבא מזהירים את הנוסע למקומות

אמא שלי הכינה חלות לשבת. שבט הסווארקה

מיהודה לפלשתינה, צאצאיהם של אנוסי ארץ ישראל נקראים כיום פלשתינים.

"אחרי הסבל הרב שכבר נגרם בעטיו של איבוד זהותה של קבוצה זו, וכדי להמעיט ככל האפשר סבל נוסף, הגיע זמנו של עם ישראל להשלים את ייעודו ולפעול לביצוע השיבה האמיתית - זו של הפלשתינים - לעמם המקורי", טוען צבי.

אנשי חמולת קוואזבה מעידים על כך ששמה המקורי של משפחתם הוא כּוּזְבָא, ושהם בני משפחתו של בר-כוכבא. עד לפני כמה עשרות שנים התגוררה החמולה בכפר כּוּזְבָא, הסמוך לסעייר מצפונה, שבתיו ומערותיו משמשים אותם עד היום בעת שהם מעבדים את אדמותיהם המקוריות בכפר. גם בכפר אל מִינְיָה שמדרום לתקוע מצויות משפחות של החמולה, וכן מתגוררת שם משפחת עִמְאָר, היודעת שמוצאה מיהודים מוגרבים.

■ אתם בטוחים שאתם רוצים להיות יהודים? שאלתי את הצעירים שהקיפו אותי, אתם יודעים מה זה לקיים מצוות? לא כדאי לכם!

אבל הם בשלהם. "אנחנו לא צריכים להתגייר, אנחנו פשוט יהודים. עד היום היינו מוכרחים לומר שאנחנו מוסלמים אפילו שכולנו יודעים שאנחנו צאצאים של בר כוכבא, אבל עכשיו הגיע הזמן שנחזור הביתה, אל היהדות". כך בפשטות.

■ ואיך אפשר להאמין שלא היו בכם נישואי תערובת?

"אין דבר כזה", הם ענו בערבית, ומירו כהן, קצין הביטחון של היישוב תקוע שהיה אתנו גם

אלו כי הוא נכנס לשטחי הרשות וכי האחריות על ראשו - ואני כאילו בעולם אחר, שבו מנסים צעירים הנראים כמחבלים פוטנציאליים להראות עד כמה הם שייכים אליי והם בכלל אחים שלי (או לפחות ככה הם מתעקשים לטעון בנחישות).

חמולת בר כוכבא

אתנו היה כאמור צבי מסיני, איש היי טק לשעבר, שפרש מעבודתו ומקדיש את כל זמנו להוכחה שרוב הפלשתינים החיים בארץ הם בכלל יהודים שהוכרחו להתאסלם. הוא אף כתב ספר הנושא את השם "יאומן כי יוספר". במחקר שערך הוא הגיע אל המשפחות והחמולות והתחיל לחקור. פה ושם נזכרו אנשים במנהגים משונים שהם ראו בבית, ומתברר שמקורם במנהגים היהודיים. הוא מסתובב המון בכפרים ערביים, מכיר את החמולות ואת ראשיהן ונפגש עם כולם. בחלק מהמקרים הוא הצליח להוכיח שלפחות פעם, לפני מאות שנים, הם היו יהודים. חלק מהם רוצים לחזור ולחיות כיהודים.

לדבריו, "בעם ישראל קיימות כיום שתי קבוצות עיקריות. הקבוצה הראשונה הוגלתה מארץ ישראל, אך שמרה על דתה ועל זהותה הלאומית לאורך הדורות, עד לחזרתה לארץ ישראל.

"הקבוצה השנייה נשארה בארץ ישראל, אך חלק עיקרי ממנה נאלץ להמיר את דתו. עם הדורות איבד חלק זה את זהותו המקורית, וכיום הוא נמצא בגלות תודעתית. מחמת שינוי שם הארץ בידי קיסר רומאי

השם המקורי הוא כּוּזְבָא. אנשי חמולת קוואזבה בשיחה עם כתבנו

"הכריחו אותנו להתאסלם". כמה מבני השבט

"הסבים שלנו הלכו יחד אל הקהילה היהודית, אבל הם ראו שאנחנו לא יודעים כלום ביהדות - ובאמת לא ידענו כלום - והחליטו שהם לא מקבלים אותנו, אז הסבים שלנו חזרו לכאן במפח נפש וכך נשארנו. אם יקבלו אותנו לב", סיים מחמוד

שלקראת סוף התקופה הממלוכית, שרף אספסוף את הכפר ואבותינו נאלצו לעבור לדרום הר חברון". יותר מכך, על פי מה שהעיד מוחמד, השלטון הממלוכי אכן אילץ את אבות אבותיו לעזוב את היהדות ולהתאסלם, וכך הם חיו עד אשר הגיעה השמועה לאוזניהם שלחברון הגיעה קהילה יהודית. "סבא היה מספר לי כיצד הם החליטו להגיע אל החכם שהגיע לקהילה היהודית, לספר לו את סיפורם ולבקש ממנו לחזור לעם היהודי. הסבים שלנו הלכו יחד אל הקהילה היהודית, אבל הם ראו שאנחנו לא יודעים כלום ביהדות - ובאמת לא ידענו כלום - והחליטו שהם לא מקבלים אותנו, אז הסבים שלנו חזרו לכאן במפח נפש וכך נשארנו. אם יקבלו אותנו היום נבוא בחפץ לב", סיים מחמוד.

הוא לא נפרד מאתנו לפני שהסכמנו לשתות אצלו לפחות משקה קל בהכשר מהודר (את ההכשר חיפשנו אנחנו, הוא לא ידע על כך דבר וחצי דבר). משם עלינו על הרכב ונסענו כבדת דרך ארוכה לאחד הכפרים שבדרום יהודה. לתוך הכפר לא יכולנו להיכנס, כיוון שהוא נחשב לעויין במיוחד, אבל גם הכניסה למבואותיו אינה פשוטה. האזור מדהים ביופיו, פסטורלי ושקט. הדרך מורכבת מנחלים למרגלות הרים. בין ההרים מתפתלים להם כבישים שחורים שיש לנסוע עליהם באטיות על מנת שלא להחליק.

בחלל האוויר הורגש הריח המשכר של גידולי קרקע שזה עתה הבשילו והם מצפים לקטיפתם. באמצע שום מקום הכביש כאילו נשבר והפנה אותנו

האנוסים המוסלמים

המקורית בהתנהגותם בבתיהם. את החלפת הזהות הלאומית איש לא העלה על דעתו. עד הכיבוש הצלבני ב-1099 חזר שיעור המוסתערבים ל-90%. זאת מכיוון שהמצב הכלכלי היה דחוק ביותר, והצעירים בני הדת היהודית קינאו ביתרונותיהם הכלכליים של חבריהם וקרוביהם המוסתערבים והפכו גם הם למוסתערבים.

בהמשך, עקב רציחות בידי הצלבנים, הידרדרות כלכלת הארץ ומגפות בתקופה הממלוכית, התמעטו עוד יותר היהודים שאחזו בדתם המקורית כלפי חוץ, וירד מספרם של תושבי הארץ. רק התייצבות השלטון עם הכיבוש העותומני (1517) גרמה לחלק מהעוזבים לחזור לארץ.

משנת 1840 ואילך הצטרפו אל אנוסי ארץ ישראל מהגרים שונים. עירובם של המהגרים עם הפלשתינים המקוריים והתרכזותם של המהגרים באזורי ההתיישבות של היהודים השבים לציון, גרמו לתנועה הציונית להתעלם מצאצאי האנוסים, שרבים מתוכם ידעו על זהותם המקורית וחלק מהם שמרו על חלק קטן ממנהגי היהדות. בהשפעתם של זרים, הפכו כיום צאצאים אלה של עם ישראל, ובעיקר אלה מתוכם שאבד אצלם זכר עברם של אבותיהם, לאויב המר של היהודים.

בשנת 1012, בתקופת החליף השיעי אל-חאקם, אשר משל בחליפות הפטימית שמרכזה היה בקהיר, גזר השלטון השיעי שכל תושבי ארץ ישראל שאינם מוסלמים חייבים להתאסלם או לעזוב את הארץ. בעקבות גזרה זו עזבו את הארץ מרבית הנכרים, שהיו נוצרים, ועם ישראל חזר להיות רוב גדול ביותר בארצו. אולם עם ישראל שדבק בארצו, ועוד מיעוט קטן למדי של אחרים שנשארו בארץ, נאלצו לקבל עליהם את האסלאם.

ההתאסלמות שבכפייה העבירה 90% מהתושבים שנשארו בארץ לאסלאם. רובם של מתאסלמים חדשים אלה התאסלמו רק למראית עין - כלפי חוץ נהגו כמוסלמים, ובביתם נהגו לפי מנהגי דתם המקורית. בעיקר היהודים שבהם נהגו כך. השם שניתן לאנוסים אלה היה מוסתערבים. בשנת 1044 ביטל חליף פטימי אחר את הגזרה, מאחר שהיא נגדה את עקרונות האסלאם, והרשה למתאסלמים בכפייה לחזור לדתותיהם המקוריות. (עזיבת האסלאם אסורה בנסיבות רגילות ודינה מוות.)

כרבע מתוך המוסתערבים ניצלו את ההזדמנות וחזרו לדתותיהם המקוריות. היתר המשיכו לדבוק באסלאם כלפי חוץ, מכיוון שעקב מצבם הכלכלי הקשה לא יכלו לוותר על הסרת האפליה הכלכלית, יתרון שלו זכו עם התאסלמותם כביכול, וזאת בלי שבגדו בדתם

הוא, התנדב לתרגם לעברית. "בחמולות הערביות מקפידים מאוד על נישואין בתוך החמולה, ואם מישהו נישא לבן חמולה אחרת אנחנו יודעים על זה. כך זה מאות שנים. אולי אי אפשר להבטיח זאת בכל מאת האחוזים, פה ושם היו כמה נישואי תערובת, אבל לרוב הם לא היו", אמרו הצעירים והזמינו אותנו לקפה.

בעוד שבמקומות אחרים נתקלנו ביזכרונות על מנהגים יהודיים שנשתמרו, צאצאיו של בר כוכבא מאכזבים. הצעירים אינם זוכרים אף לא מנהג אחד. הם כבר מוסלמים מדורי דורות, רק שהמסורת העוברת אצלם מספרת כי הם צאצאי בר כוכבא. שעה תמימה ישבנו עימם. אחר כך מיהרנו לתחנה הבאה.

זקני השבט מספרים

בפתח המכולת שלו על אם הדרך ליד צומת זוף שמדרום הר חברון, קידם את פנינו מוחמד אמסלם. הוא נראה בחור צעיר, פניו ונימוסיו רחוקים מלהזכיר ערבי, והוא מודע היטב למוצאו היהודי. מוחמד נמנה עם חמולת אמסלם מחלאת אל מ'יה, המונה 11,000 נפש. הוא קידם את פנינו בנפש חפצה. הוא אינו חושש מאיש, מוכן להצטלם ולהתראיין. גם כך כולם יודעים שהם יהודים וכולם קוראים להם כך.

"זקני השבט מספרים", אמר לנו, "שאבותינו הגיעו לארץ עם מגורשי ספרד. אנחנו כמובן באנו ממרוקו. מקום מושבם הראשון היה ברמלה, אלא

ראה לראשונה בחייו תפילין והצטמר. "לא הייתה הוכחה טובה מזאת שאנחנו מצאצאי היהודים", אומר בדראן.

"על פתחי בתים רבים ראיתי גם פתח וקלף מצד שמאל של הדלת. דבר כזה ראיתי לראשונה רק אצל יהודים, והבנתי שמדובר במזוזות". עכשיו הוא עושה הכל כדי לנסות לחזור ולהיות יהודי כמו אבות אבותיו. "אילצו אותנו לעזוב את היהדות, עכשיו אנחנו רוצים לחזור אליה", אמר לנו על רקע קולו של המוזיאון הקורא למאמינים לבוא למסגד.

תפילין כתרופה

"האמת היא שיצחק בן צבי סיפר על מוצאם היהודי של תושבי דרום הר חברון", אומר לנו צבי מסיני, "ועל כך שעד לפני כמאה וחמישים שנה הם שמרו את מסורת ישראל. גם מאוחר יותר הם לא אכלו בשר גמלים (המותר באסלאם), הדליקו נרות בערב שבת ובחנוכה, במקרים רבים בלי לדעת על המקור למנהגים אלה.

"עובדה ידועה לרבים היא, שחמולת מ'אמרה, שמשמעות שמה הוא עושי היין, ששתייתו אסורה על פי האסלאם, המאכלסת את חלקה המזרחי של יְטָה מדרום לחברון, יְטָה המקראית, ומתגוררת גם בכפר עֲנָה הנמצא ליד סְנוּר בשומרון, נוהגת עד היום להדליק נרות בחנוכה, ואנשיה נקראים בפיות שכניהם - יהודים. ברשות אחד מנכבדי החמולה הגדולה (קרוב למחצית התושבים בכפר יטה), שבמקורה הגיעה מתימן, חנוכיית כסף שהועברה מאב לבן במשך דורות".

ואכן, כתב השורות עצמו חדר לפני כחמש עשרה שנה לכפר יטה שבדרום הר חברון, עם נעם ארנון שהיה מנהל מדרשת חברון באותה תקופה, לביתו של זקן השבט, שם במסתרי מסתרים הוציא הזקן את חנוכיית הכסף שברשותו שהועברה מאב לבנו והראה לנו אותה נרגשות. פרסמתי את סיפורה של חמולת אל מחוורת ושל ראש השבט. כשבויעים לאחר פרסום הסיפור נתלה הזקן ברגליו ועונה בידי המשטרה הפלשתינית. הוא הפך לנכה, אך לא מת אלא לאחר זמן רב.

ברשות תושבים אחרים בדרום הר חברון נתגלו לאחרונה שני זוגות תפילין עתיקות, אשר משתמשים בהם בשיתוף מספר לא קטן של אנשים. המסורת של הנחת תפילין, שהייתה נפוצה יותר בעבר, בין היתר כדי להתפלל לרפואת מחלות, הלכה ונעלמה עם הדורות, שכן התפילין שהיו ברשות התושבים הלכו והתבלו, ולא נמצא מי שידע להכין חדשות. עקב המחסור בתפילין מחקים התושבים את מנהג הנחת התפילין של ראש, שאותו זכרו כדרך לריפוי, והפכו אותו לטיפול עממי בכאבי ראש. מנהג זה נפוץ עד היום באזור, וניתן למוצאו גם בירדן ובסוריה. מטרת המנהג היא לחקות את המעשה הפיזי של הנחת התפילין, מאחר שלא נותר, מלבד אצל מעטים, ידע על משמעות אחרת של התפילין.

על פי המנהג, הגבר שראשו כואב כורך רצועת בד סביב ראשו וקושר אותה במרכז המצח, בסביבת המקום שבו מניחים את בית התפילין (קוביית העור המכילה את הקלף) בהנחת תפילין של ראש. בדרך זו נוצרת בליטה תחלופית לבית התפילין של הראש. לאחר מכן הוא מכניס לקשר שנוצר מפתח ישן (שגודלו מספיק לשם כך), ובעזרתו מתחיל לסובב ולפתל את הרצועה כדי לכווצה, ובכך ליצור לחץ חזק

היא עושה, היא הסבירה לנו שזה מביא ברכה לבית. רק אחר כך נודע לי שמדובר בהפרשת חלה. התפנית לכיוון היהדות חלה לגמרי במפתיע. "יום אחד דודי חלה", הוא סיפר. "כשחשש שאלה שעותיו האחרונות, הוא קרא לי למיטתו והעביר לי חבילה שבתוכה היה שקית בד. בתוך שקית הבד היו רצועות מעור וקובייה שחורה. הוא הסביר לי שמי שיש לו צרות או אינו חש בטוב, כדאי שישים את הקובייה על ראשו ויכרוך אותה ברצועות העור, זה מועיל לרפואה". שנים רבות הוא לא ידע מה משמעות החבילה שבביתו ומדוע חבישת הקובייה גורמת לרפואה, עד שהזדמן לביתו של צבי מסיני, שם

לא בישלנו בשר וחלב. השיח' מוחמד סאלם

לשביל צדדי, המוביל למבואות אותו הכפר. שם על אם הדרך המתין לנו בדראן (שם בדוי). הוא לא היה מוכן שנוכיר את שמו שלא לדבר על לצלם אותו. הוא מוכר באזור. "אנחנו יהודים", אמר בפשטות. אין בכפר הזה מישהו שאינו מכיר את היהודים של הכפר, הם תמיד גרו בשולי הכפר ולא במרכזו. "סבא שלכם היה יהודי וגם אתם יהודים", אמרו להם השכנים. "לאחר מלחמת ששת הימים", סיפר לנו בדראן, "קראו תושבי הכפר לסבא שלי ולעוד כמה מהחמולה ואמרו להם: 'היהודים כבשו את המקום, אתם חברים שלהם, לכו שכנעו אותם לחבר אותנו לחשמל'".

הלכה אפוא המשלחת ושמה פעמיה לבית הממשל הצבאי, כדי להפציר בו לחבר את הכפר לחשמל בזכות היות תושביו יהודים. ואכן, הכפר הזה היה הראשון מכפרי יהודה ושומרון שחובר לחשמל. בדראן דווקא זוכר מנהגים רבים שהיו נהוגים בשבט שלו. "סבתא שלי ואימא שלי היו הולכות בערב שבת למקום כלשהו להדליק נרות", סיפר. "רק אחרי זה חיברתי את העובדות והבנתי שזה היה מדי יום שיש".

בדראן גם יודע על מנהגי אבלות הנהוגים בחמולה ואינם נהוגים במקומות אחרים ביו"ש: "כשמת לנו מת, קורעים לקרוביו את דש הבגד ויושבים על מותו שבעה ימים כנהוג ביהדות, ולא שלושה ימים כנהוג באסלאם. אני עוד זוכר איך סבתא שלי הייתה לוקחת מעט בצק ושורפת באש. כששאלנו אותה מה

למשפחות לבית אבותם

היהודי, ברחה לעיר ב-1948 מיפו, וחלק מבנייה המוסלמים והנוצרים עדיין מתגוררים ביפו. משפחת כהן מירדן, ידועה במקורה היהודי ובשמירה על נישואי בניה בתוך המשפחה. בני המשפחה מתגוררים בעיקר בעמאן ובאיריבדי, ומונים יותר מ-4,000 נפש.

בכפר עֲרָאָה הסמוך לסכנין ישנם מספר שמות משפחה יהודיים, כמו עֲבָרִי מלשון עיברי, וכן כנענה מלשון כנעני. תושבים מהכפר אף העידו על מקורם היהודי. בכפר מִיֶּדְיָה שליד מבוא מודיעין ניתן למוצא את שמות המשפחה צדוק וסולומון.

בְּתֵיִר שמדרום-מערב לירושלים מתגוררת משפחת פֶּן-נֶן, שם שאינו בערבית ושורשו הוא בן נון. קיימים בישוב שמות משפחה נוספים החסרים משמעות בערבית והקרובים לשמות משפחה לא עבריים של יהודים. כל כפריי הסביבה טוענים שתושבי בתיר, השונים מהם במראם, הם ממוצא יהודי, על אף שבקרוב תושבי הכפר עצמו לא נמצאו כל עדויות לכך. עם זאת, בכפר הייתה נהוגה מילה בגיל שמונה ימים. רק לאחרונה, עם חדירת שיטות רפואה ולידה מודרניות לכפר, הוקדם טקס המילה, והוא נערך מיד לאחר יציאת התינוק מבית החולים.

משפחת מיכאל הנוצרית מתרשיחא שליד גבול לבנון מספרת על מוצאה היהודי. תופעה דומה קיימת אצל משפחת תַּחַן הנוצרית מאבו סְנָאן.

פרט למשפחת אבו חצירא, יש משפחות נוספות, גדולות וחשובות, בקרב הפלשתינים ברוב חבלי הארץ, הנושאות שמות משפחה יהודיים. למשל המשפחות האלה:

משפחת כְּחִיל, שהתפרסמה בשל אלימות חלק מבניה, מוצאה מיהודי תימן שעלו לארץ ישראל במאה האחת עשרה. בבני ברק ניתן למצוא רבנים ממשפחה זו.

משפחת אֶלְבָּז, המונה אלפי נפשות, מוצאה מיהודי מרוקו שעלו לארץ, כנראה בעליית המוגרבים.

משפחת אבולעפיה, מוצאה ממשפחת המקובל רבי אברהם אבולעפיה, שחי בספרד במאה השלוש עשרה. משפחות יהודיות רבות נושאות שם זה. בשנת 2007 פרסמה נעמי רייכמן ב"מעריב" את העובדה שחמיס אבולעפיה מיפו חקר את שורשי כל משפחות אבולעפיה לדורותיהם, והגיע למסקנה שלא קיים שום בן למשפחות אבולעפיה בעולם ששורשיו ערביים, ושורשי כל משפחות אלה הם יהודיים.

משפחת אל-רזי (העזתי), נושאת את שמו של החכם היהודי מטורקיה רבי יעקב ישראל יום-טוב אלגזי, שהפך לראשון לציון בירושלים באמצע המאה השתים עשרה.

משפחת בִּינְיָמִינָה, מְעַקְרָה שליד שכם, היא משפחה מוסלמית גדולה המעידה על מוצאה השומרוני.

משפחת אלמוג מְגִ'וּן, שידוע מקורה

מאז ומתמיד קראו לנו אל יאהוד. מוחמד אמסלם עם צבי מסיני (במרכז) ובני השבט

על הראש. הפיתול והלחץ נעשים כתחליף לליפוף העור בתפילין של יד וללחץ שפעולה זו גורמת ליד, הכל במידה שמעלימה את כאב הראש המקורי. השימוש ברצועות בד במקום ברצועות עור נובע מכך שבתפילין המעטות ששרדו נעטפו הרצועות בבד כדי לשמר אותן לתקופה ארוכה. עטיפה זו יצרה את הרושם שהרצועות עצמן עשויות בד. ואכן, במבט ראשון, הרצועות באחד מזוגות התפילין שהתגלו לאחרונה בדרום הר חברון נראות כעשויות בד. רק במבט מעמיק ניתן לראות את העור מבצבץ מתוך הבד.

סימן נוסף לעבר היהודי של תושבים רבים ביטה היה סמל מגן דוד שסותת על אבן קשת המשקוף העליונה של דלת הכניסה לבית. לאחרונה נהרסו בתים ישנים אלה שבהם היו סמלי מגן דוד, פרט לאחד. בבתי ישנים פחות שעדיין עומדים על תילם, כבר היה דרוש להסוות את סימן המגן דוד. צורת הסוואה טיפוסיות - פרח בעל שישה עלים ולצדו בננה שכאילו מסמלת את החרמש המוסלמי לצורך בלבול, הכוכב המחומש המוסלמי בצבע תכלכל, או פרח-כוכב בעל שמונה עלי כותרת, שכמוהם ניתן עדיין לראות בבתי ישנים בדרום הר חברון ובמקומות אחרים ביהודה ושומרון. שלוש צורות הסוואה טיפוסיות של המגן דוד המקורי על קשתות ולתות כניסה לבתי ישנים בדרום הר חברון.

יין למוסלמים

עד שנת 1996 לערך המשיכו לשבת ביטה שבעה ימי אבלות על המת. רק אז עברו לשלושה ימים כמקובל באסלאם. עד היום ממשיכים שם אבלים, בעיקר אלמנות, לקרוע בגד בעת ההלוויה ולזורקו לאחר האבל. מנהגי האסלאם במקום מנסים כיום להפסיק את המנהג, בתואנה שהמנהג פוגע במת. תואנה מוזרה זו מאפשרת להם לא לציין שמדובר במנהג יהודי, על מנת לא לחזק את אמונת האנשים בעובדת היותם יהודים. מנהג נוסף שהיה נהוג ביטה עד לאחרונה הוא הפרשת חלה.

עד קרוב לאמצע המאה התשע עשרה, הייתה יטה של ימינו, שעדיין נקראה יטה, כפר קטן, והיישוב היחיד בארץ שכל תושביו היו יהודים. במשך הזמן הלכה ודעכה בכפר שמירת מנהגי היהדות, בעקבות פחד מפני מהגרים ממזרח הירדן שהצטרפו לכפר, לאחר שחלק מאותם מהגרים שכחו את מקורם היהודי. למרות זאת, זקנות הכפר התאספו בכל ערב שבת ליד עץ שצמח מתוך סלע מדרום לכפר והדליקו נרות של שבת, כפי שהעיד בזמנו יצחק בן צבי. מנהג זה פסק רק בשנת 1989, בעקבות לחצי הצעירים לאחר האינתיפאדה הראשונה.

מקום מפגש נוסף להדלקת נרות בערב שבת היה בית אבן בדרום יטה, שנקרא אל עמאך, שבמשקוף האבן בפתחו התנוססה מזוזה. בית זה נהרס במטרה לסלק את הסימנים למקור היהודי של התושבים. להבדיל מהמנהג של הדלקת נרות ברשות הרבים, שנפסק עקב לחצי שכנים שאינם יודעים על יהדותם, חלק מבני חמולת מח'אמרה ממשיכים עד היום להדליק נרות שבת בבתיהם הפרטיים.

ביוטה המקראית קיים בית כנסת גדול ומתפורר, המחזק גם הוא את העדויות בנושא. ענף אבו ערם של חמולת מח'אמרה גר בעבר ליד בית הכנסת. היישוב גדל מאוד והפך לעיר יטה, כשרוב הבנייה החדשה קמה מצפון מזרח ליוטה. מוחמד עלי אבו

**"ברשות תושבים
אחרים בדרום
הר חברון נתגלו
לאחרונה שני זוגות
תפילין עתיקות,
אשר משתמשים
בהם בשיתוף מספר
לא קטן של אנשים.
המסורת של הנחת
תפילין, שהייתה
נפוצה יותר בעבר, בין
היתר כדי להתפלל
לרפואת מחלות,
הלכה ונעלמה
עם הדורות"**

יין ולייצר יין. כיצד קראו כל השכנים ליהודים אלה, שאליהם באו לשותות ולעתים אף לקנות יין בהסתרה? גם אם היו ליהודים אלה, שהתמזל מזלם למצוא מקור טוב לפרנסתם, שמות מקוריים קודמים, הם התפרסמו בפי כל כעושי היין.

שלושה מבני חמולת מח'אמרה המתגוררים בסמוך הסמוכה ליטה (אשתמוץ המקראית), כבר הספיקו להתגייר או להתחיל בתהליכי גיוור, למרות איומי הטרוריסטים והעינויים שהאחרונים גרמו להם. אחת מזקנות המשפחה, המקפידה על הדלקת נרות שבת ועל צום לזכר החורבן, מדברת על רצף של אימהות יהודיות שנשמר במשפחה, ההופך את בניה ליהודים לפי ההלכה.

"אני רוצה שתבין מדוע אני כה חושש", אומר לי בדראן, "גורלו של בן המח'אמרה בעל חנוכיית הכסף היה גרוע יותר מזה של המתגיירים. לאחר שסיפורו נחשף בעיתונות, הוא נתלה בידי הטרוריסטים לשישה שבועות, ובסיומם הפך לנכה. פלשתינים אחרים שיצרו קשר עם התקשורת הישראלית בנושא מוצאם, או שצילמו עדויות על סימני יהדות ביישובם, נענשו בידי טרוריסטים או בידי המשטרה הפלשתינית (שזו לרוב אותה הגברת בשינוי כיסוי הראש). גם בדואים ישראלים המשרתים בצה"ל או חושפים את פרטי מוצאם היהודי, מאוימים תכופות בידי בדואים ישראלים אחרים שהפכו למוסלמים קיצוניים".

יהודי במסגד

בסיום השיחה עם בדראן עלינו על הג'יפ בדרכנו לתחנה הבאה. ליד היישוב החרדי מעלה עמוס התהפכו מעינו מטלטולי הג'יפ. בשטח המדברי בין הסלעים לגאיות המדבריות חיפשנו איה מקום שבת הסוואה, שגם בניו מעידים על עצמם שהם יהודים. דומה היה כי הדרך לא תיגמר לעולם. לפתע, בין הסלעים והאבנים, כאילו צמח לו משום מקום, התגלה מאהל בדואי במלוא הדרו, לצד בתים מפוארים. בנסיבות אחרות איש לא היה סר מהדרך לרדת אל המאהל, אך בנסיבות הכתבה הזאת הכל אפשרי. איש לא תיאם איתם - הם תמיד בבית. בראותם

ערם כתב ספר על מוצא החמולה, וזה עזר לרבים מקרבה לאשש את סיפורי הסבים על מוצאם היהודי. פרט מעניין נוסף הוא מקור השם מח'אמרה (כאמור, עושי היין). רוב תושבי האזור, יהודים במקור שהיו אמורים להיות מוסלמים, זלזלו בחוקי האסלאם. לגדל ענבי יין לא יכלו, כי הייתה בכך עדות מרשיעה ובלתי ניתנת להסתרה על המנעות התושבים מהקפדה על חוקי האסלאם. אבל לשתות יין כולם אהבו. את השתייה עצמה, שהיא מעשה הדורש זמן קצר ביותר, היה ניתן להסתיר מפני השלטונות המוסלמיים.

ומהיכן יין כאשר האנשים אמורים להיות מוסלמים? בסביבה היו יהודים שעדיין שמרו על יהדותם בגלוי והשלטונות לא מנעו מהם לגדל ענבי

בודדים במדבר. בני שבט הסווארקה באחד מ"בתיהם"

מסיני, "הוא הגולה. ככל הנראה, ראש המשפחה קיבל עונש גלות בעקבות הרג בשגגה שבוצע בעבר הרחוק - כנהוג במשפט הבדואי. החמולה ידועה אף היא במקורה היהודי ונחשבת לעתיקה ביותר בירדן. מקרב חמולה זו יצא ראש ממשלת ירדן בעת חתימת הסכם השלום עם ישראל ד"ר עאבד אל-סאלם מג'אלי, שגם הוא על פי השערה זאת יהודי.

בשנים 2000-2001 פורסמו מספר מחקרים גנטיים בנושא הקרבה בין הפלשתינים לבין היהודים. פרופ' אריאלה אופנהיים מהאוניברסיטה העברית בירושלים ביצעה סדרה של מחקרים גנטיים בשיתוף עם מוסדות מחקר אחרים. עיקרי המחקרים דווחו לראשונה באביב 2000, והמשכם התפרסם בנובמבר 2001 בעיתון "הארץ".

במחקרים אלה התבררו ממצאים חשובים, שבעומדם בפני עצמם לא עוררו הדים רציניים, אולם בצירוף תוצאות המחקרים האחרים מוקנית להם חשיבות רבה. במחקר שנערך נמצא שקיימת קרבה גנטית רבה בין הפלשתינים לבין היהודים, הדומה לזו שבין עדות ישראל השונות, שאף הן נמצאו קרובות זו לזו מול מרחק רב יותר מאשר עמים אחרים. המחקר העלה, ש-82% מהפלשתינים ממערב לירדן (ובכללם אלה הנקראים ערביי ישראל) קרובים מאוד ליהודים מבחינה גנטית.

במחקר גם נמצא, שהצופן הגנטי של היהודים האשכנזים קרוב מאוד לזה של הפלשתינים. שתי קבוצות אלה קרובות זו לזו הרבה יותר משהפלשתינים קרובים לערבים האוטנטיים. כמו כן, היהודים האשכנזים קרובים במידה רבה ליהודי עדות המזרח. ממצאים אלה סותרים טענות, כגון אלה של הנשיא אסד האב, על כך שמוצא יהדות אשכנז הוא מן הכוזרים, ועל כך שליהודים אלה אין זכויות היסטוריות על ארץ ישראל. (במחקרים גנטיים אחרים נמצא, שבקרב היהודים האשכנזים רק 10%-12% נושאים גנים השונים משל הרוב, הנושא גנים דומים לאלו של הפלשתינים. גנים שונים אלה ניתן לשייך לכוזרים.) מעבר לכך, במחקר נמצא, אף שלא בצורה חותכת, שהפלשתינים תושבי ההרים קרובים ליהודים יותר מאשר אחיהם יושבי השפלה.

כ-3,000 נפש ושולטת על הדיג ברצועת עזה. לא רק שהיא נושאת שם משפחה יהודי חשוב זה, אלא, ושימו לב להפתעה, "גם מציגה במסגד שבו היא מתפללת את תמונתו של אבי המשפחה רבי יעקב אבוחצירא".

■ אתה ראתה במו עיניך?

"לא רק שראיתי במו עיניי, אלא לראשונה שמעתי על רבי יעקב אבוחצירא דווקא בעזה - ואני לא היחיד. המשפחה גאה מאוד באבי המשפחה".

גנטיקה של יהודים

את מור מג'אלי פגשנו בתחנת דלק בקריית ארבע. כיום הוא מתגורר ברמלה, אבל מוצאו מכפר יטה. הוא כבן שישים, ומודע היטב למוצאו היהודי. "מאז ומתמיד קראו לנו 'אל יאהוד', סיפר לנו. גם השם שלו, מור, הוא שם יהודי עברי, ואיש לא ידע לספר לו מהו מקור השם ומדוע קוראים לו כך.

גם הוא זוכר מנהגים יהודים שהיו נהוגים במשפחתו. "שבוע בשנה", הוא סיפר, "לא היינו קונים לחם במכולת וגם לא אופים פיתות בצורה רגילה, אלא ללא שמרים ובצורה מהירה. רק לימים נודע לי שהיהודים מקיימים את חג הפסח. מלבד זאת", המשיך מג'אלי לספר, "במשפחה שלי לא היו כורתים בשום פנים ואופן עצי זית. רק לימים ידעתי שזית נכלל בשבעת המינים, ועל כן הקפידו בקדושתו..."

מג'אלי גם דיווח שבירת מילה עשו להם כבר בגיל שמונה ימים כמו מנהג היהודים, וכשחל יום זיכרון של נפטר היו עולים לקברו ומדליקים נר נשמה בדיוק כמו אצל היהודים. "תמיד כשהיו פיגועים ביהודים הייתי בוכה על היהודים. חשתי כאב רב. תמיד שאלתי את אחיי הערבים מדוע הם פוגעים ביהודים, מה עשו להם היהודים", סיכם.

כיום מג'אלי שומר על שתי הדתות. הוא צם ברמזאן אבל גם ביום כיפור, ממשיך לקיים את פסח ולחפש ספרים על היהדות. בכל מאודו הוא רוצה לחזור ליהדות, לחיות כמו אבותיו ואבות אבותיו עד שהכריחו אותם להתאסלם.

"תרגום שמה של חמולת אל-מג'אלי", אומר צבי

אותנו יצאו מיד מהמאהל לקראתנו וקיבלו את פנינו בלבביות. הם מכירים היטב את צבי ובעיקר את מירו כהן מתקוע. אחרי חיבוקים ונשיקות הדדיים, כמיטב המסורת המזרחית, הם הזמינו אותנו להכנס פנימה. אין להם בעיות בפרסום, הם לא מפחדים מאיש.

אוהל דהוי העשוי משמיכות קרועות משמש להם משכן. מתוכו יצא זקן השבט שיך מוחמד סאלם והזמין אותנו להיכנס פנימה. מראה פנים האוהל מלבב עוד פחות. על אדמה ערומה פרוסים שטיחים בלים ועליהם מספר מזרנים קרוועים, שניכר עליהם כי בשעות הלילה הם משמשים ללינת דיירי האוהל הזה, שריח עז של טחב נודף ממנו. אבל זה לא מנע מבעלי הבית להזמין אותנו לכוס תה מתוק שאותו הם שופטים על גבי זרדים שהם מקוששים מסביב ושמעלים ריח רע בעת ההרתחה. דיירי האוהל יצאו מגדרם כדי להיות חביבים ונחמדים ולהנעים עלינו את השהות למרות התנאים הקשים.

"אני עוד זוכר את אימא שלי מכינה חלות לשבת, הייתי גונב לה חתיכה ביום חמישי", סיפר לנו השיך מוחמד סאלם. "מעולם לא בישלנו יחד בשר וחלב, תמיד הייתה הפרדה ביניהם. ידעתי שאלה הם מנהגי יהודים, ותמיד אמרנו לנו שאנו יהודים. לאחר מכן הכרתי את מירו כהן, והבנתי שכל היהודים נוהגים כך".

הוא עוד זוכר את אביו הולך מדי שבוע למקום סודי מוסתר בעצים שהקיפו אותו. באחד הימים הסתקרן הבחור הצעיר ורצה לדעת מה עושה אביו בין העצים בכל שבוע באותה שעה עם עוד מספר חברים. "חדרתי אל בין העצים וגיליתי מקום סתמי. שאלתי את אבא, והוא גילה לי ששם הם מתכנסים להתפלל", דברי שיך סאלם.

"השבט הזה, שחלק ממנו ישב עד 1967 בשכונת סַ'עִיָּה שבעזה, והיום בניו מפוזרים במקומות שונים, מעיד על מנהגים יהודיים לרוב שהיו נהוגים בו לפחות עד אותה שנה", משלים צבי מסיני את ההסבר. "על הפרדת בשר מחלב שמעת, עוד שמעת על התכנסות לתפילה במקום סודי ועל הכנת חלה לשבת. מתברר כי נשות אותו חלק מהשבט המתגורר כיום ליד מעלה עמוס שממזרח לחברון, נוהגות עד היום לקיים את מצוות הפרשת חלה. גם הדלקת נרות בערב שבת הייתה נהוגה בקרב נשות אותו שבט. מלבד זאת, עד לפני מספר שנים נהגו האלמנות לקרוע את דש הבגד בעת הלוויית בעליהן".

גם עובדיה ירושלמי, כיום תושב רחובות, מגיע מאותו שבט. "כשהתגרתי קרא לי סבא וסיפר לי בסודי סודות שאני יהודי", סיפר לנו עובדיה ירושלמי. פעם הוא התגורר בעזה ונקרא בשם אחר, ואחר כך ברח ממנה והגיע לרחובות, ובנסיבות שאסור לפרטן, קיבל רשות להתגורר בה. עוד טרם ברח, האשימו אותו השלטונות הפלשתיניים בסיוע לישראלים. כשברח, תלו הפלשתינים את בנו הבכור במקומו. "עוד כשהיינו ילדים קטנים אמרו לי סבא שלי יהודי ואבא שלי יהודי. היו מקללים אותי. כילד אפילו לא הבנתי מה זה יהודי ומדוע מקללים אותי על כך שאני יהודי".

המשפחה של עובדיה ירושלמי אינה המשפחה היהודית היחידה המתגוררת בעזה. "האם שמעת על משפחת אבוחצירא? הקשה עובדיה ירושלמי. איזו שאלה. לנגד עיני עוברות דמויותיהם של כל הרבנים הצדיקים המלומדים בנסים לבית אבו חצירא. "יש גם בעזה", חידש לי עובדיה, "לא אחד אלא חמולה שלמה, חמולת אבו חצירא, המונה